

*О.С. Козерацька,
ст. викладач кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова*

ПРАВОВІ ОСНОВИ СПІВРОБІТНИЦТВА В СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В РАМКАХ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ТА УКРАЇНОЮ

З 1 вересня 2017 року набрала чинності Угода про асоціацію між Європейським союзом і Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з одного боку, та Україною, з іншого боку (далі — Угода про асоціацію). У ч. 2 ст. 1 Угоди про асоціацію визначено її цілі, зокрема, «...е) посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод;...» [1, ст. 2]. Саме тому для вітчизняної юридичної науки представляє особливий інтерес досвід Європейського союзу (далі — ЄС) в побудові загальної кримінально-правової політики, зокрема, в галузі кримінального судочинства.

Європейський Союз, використовуючи накопичений раніше досвід міжнародного співробітництва в сфері боротьби зі злочинністю, вже в перші роки свого існування приступив до розробки власних підходів в цій сфері. Однією з новітніх тенденцій у розвитку права ЄС, що отримала розвиток вже в ХХІ ст., стало зближення законів та підзаконних актів держав-членів в частині поліцейського і судового співробітництва у кримінальних справах з транскордонними масштабами, а також, в сферах особливо тяжкої злочинності з транскордонними масштабами, а саме: тероризм, торгівля людьми та сексуальна експлуатація жінок і дітей, незаконна торгівля наркотичними засобами, незаконна торгівля зброєю, відмивання грошей, корупція, підробка грошей платежу, злочини в сфері комп'ютерної інформації та організована злочинність [2, ст. 82]. Таке зближення, як зазначається в європейській правовій доктрині, «є безумовно необхідним для належного функціонування механізмів судового співробітництва, особливо, взаємного визнання» судових рішень у кримінальних справах, яке після вступу в силу Лісабонського договору про реформу ЄС визнано в якості основоположного принципу європейського простору свободи, безпеки і правосуддя [14, с. 242].

В рамках Угоди про асоціацію Україна та ЄС домовились надалі розвивати судове співробітництво у цивільних та кримінальних

справах, повною мірою використовуючи відповідні міжнародні і двосторонні документи та ґрунтуючись на принципах юридичної визначеності і праві на справедливий суд.

Стосовно судового співробітництва в кримінальних справах Україна та ЄС намагаються посилити взаємодію щодо взаємної правової допомоги та екстрадиції. Це включатиме, у разі необхідності, приєднання до відповідних міжнародних документів ООН та Ради Європи, зокрема Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року, та їх виконання, а також більш тісне співробітництво з Євроюстом [1, ст. 24].

Однією з найбільш серйозних проблем для держав-членів ЄС стало зростання кількості транскордонних злочинів, а також кількості іноземних громадян, які залучаються до кримінального судочинства всередині держави-члена ЄС. При цьому мова йде не тільки про громадян сусідніх держав-членів Європейського Союзу, а й про тих, хто не є громадянами ЄС, але потрапляє в сферу дії кримінального процесуального законодавства, набуває процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого або потерпілого.

Починаючи з 11 червня 2017 року набрала чинності угода про безвізовий режим України з ЄС, що дозволила громадянам України вільно перетинати міждержавні кордони країн Європейського Союзу без попереднього звернення до посольства для отримання дозволу. Отже, громадяни України, які перебувають на території однієї з держав-членів ЄС, юридичні особи, які здійснюють там свою діяльність, також можуть підпадати під сферу дії кримінально-правових норм, санкціонованих на рівні ЄС.

В даний час ЄС є єдиною в світі регіональною інтеграційною організацією, керівні органи (інститути) якої уповноважені видавати юридично обов'язкові акти з питань кримінального процесу, які для вступу в силу не потребують ратифікації з боку держав-членів і навіть можуть прийматися без згоди окремих з них. Після реформи Лісабонського договору 2007 року в систему цих повноважень включені повноваження Європейського парламенту і Ради ЄС здійснювати зближення національного кримінального процесуального законодавства шляхом постанови за допомогою директив відповідно до звичайної законодавчої процедури, можливості встановлювати мінімальні правила для держав-членів [2, ст. 82].

Відповідно до ст. 82 Договору про функціонування Європейського Союзу мінімальні правила спрямовані на: а) встановлення правил і процедур з метою забезпечити визнання в усьому Союзі всіх форм вироків та судових рішень; б) запобігання і вирішення конфліктів юрисдикцій держав-членів; в) підтримання навчання суддів та судового персоналу; г) сприяння співробітництву судових або аналогічних їм органів держав-членів стосовно проваджень в кримінальних справах та у забезпеченні виконання рішень [2, ст. 82].

Зазначені мінімальні правила повинні враховувати відмінності між правовими системами та традиціями держав-членів, що і є основною складністю на шляху зближення кримінально-процесуальних законодавств. Вони спрямовані на зближення кримінально-процесуальних законодавств та охоплюють: а) взаємну прийнятність доказів у державах-членах; б) права осіб у кримінальному процесі; с) права жертв кримінального злочину; d) будь-які інші окремі аспекти кримінального процесу, які Рада заздалегідь визначила рішенням. Для прийняття такого рішення Рада діє одностайно після отримання згоди Європейського Парламенту [2, ст. 82].

У 2009 році Європейська Рада затвердила програму, офіційна назва якої «Стокгольмська програма — Відкрита та безпечна Європа, що служить і захищає громадян» [11]. В цій програмі підкреслювалося, що захист прав осіб, які є підозрюваними і обвинуваченими в кримінальному процесі, відноситься до фундаментальних цінностей Європейського Союзу, а також необхідний в цілях підтримки взаємної довіри між державами-членами і довіри в Союзі в цілому. Крім того, Стокгольмська програма закріплювала, що потерпілим від злочинів або свідкам, які можуть бути піддані ризику, повинні бути запропоновані спеціальні ефективні заходи захисту в рамках Союзу.

Слід зазначити, що саме Стокгольмська програма заклала основні напрямки для подальшої гармонізації кримінально-процесуального законодавства ЄС. Отже, в подальшому, на основі Стокгольмської програми Рада ЄС розробила довгострокові програмні документи, а саме «дорожні карти», які передбачали введення ряду дій з метою поступового зближення кримінального процесуального законодавства держав-членів ЄС.

Так, після багаторічних дискусій в 2008 році Рада ЄС ухвалила рамкове рішення 2008/978/ЈНА про Європейський доказовий ордер для цілей отримання предметів, документів і даних для використання у провадженні по кримінальних справах. Такий ордер вимагає визнання компетентним органом держави, яка його виконує [3]. Однак Європейський Союз пішов далі: 3 квітня 2014 року була схвалена директива про Європейський слідчий наказ у кримінальних справах, яка повинна бути впроваджена в національне законодавство до 22 травня 2017 року. Норми даної директиви ґрунтуються на принципі взаємного визнання судових рішень [9].

Програмним документом, що передує більшості актів щодо гармонізації кримінального процесуального законодавства держав-членів ЄС, стала Дорожня карта від 30 вересня 2009 року щодо посилення процесуальних прав підозрюваних і обвинувачених в кримінальному процесі. Цією Дорожньою картою передбачені заходи з метою наділення підозрюваних і обвинувачених низкою процесуальних прав, по кожному з яких згодом передбачалося видання законодавчого акта [12].

На даний момент Європейським Парламентом та Радою ЄС прийняті директиви: про право на переклад в кримінальному процесі (№ 2010/64/EU від 20.10.2010р.) [4], про право на інформування в кримінальному процесі (№2012/13/EU від 22.05.2012р.) [7], про право на доступ до адвоката в кримінальному процесі та в процедурі, пов'язаній з Європейським ордером на арешт, і про право на повідомлення третім особам про позбавлення волі і про спілкування з третіми особами та консульськими співробітниками при утриманні під вартою (№2013/48/EU від 22.10.2013р.) [8], про зміцнення окремих аспектів презумпції невинуватості та права бути присутнім на судовому розгляді в кримінальному судочинстві (№2016/343/EU від 09.03.2016р.) [10], норми яких імплементовані в законодавство держав-членів.

У 2011 році Рада ЄС схвалила резолюцію по Дорожній карті від 10 червня 2011 року щодо посилення прав потерпілих в кримінальному процесі, яка стала також етапом зближення законодавства ЄС в сфері захисту прав потерпілих від скоєних злочинів [13]. Ця Дорожня карта сформулювала загальні принципи, спрямовані на зміцнення прав і захист потерпілих за допомогою впровадження загальних мінімальних стандартів.

В Дорожній карті зазначалося, що за сприяння правам потерпілих в кримінальному процесі Союз враховуватиме фундаментальні елементи національних систем кримінального процесуального права і належним чином брати до уваги права та інтереси всіх сторін-учасниць, а також не відступати від цілей кримінального судочинства. Для досягнення загальних принципів Дорожня карта передбачала певні заходи, зокрема, видання Директиви №2012/29/EU від жовтня 2012 року про встановлення мінімальних стандартів щодо прав, підтримки та захисту жертв злочинів, що замінює Рамкове рішення Ради ЄС [6]. Крім того, в ЄС на підставі директиви 2011/99 / EU від 13.12.2011 р. діє Європейський наказ безпеки, що дозволяє потерпілим користуватися заходами безпеки при переїзді в іншу державу-член ЄС [5].

З моменту ратифікації Верховною Радою України Угоди про асоціацію перед нашою державою гостро постало питання про встановлення налагоджених міждержавних правових зв'язків у сфері кримінального судочинства, оскільки європейський інтеграційний проект має на меті досягнення свободи, безпеки і правосуддя на широкому європейському просторі, частиною якого є держава Україна. У зв'язку з цим представляється необхідним провести в рамках вітчизняної науки міжнародного та європейського права спеціальне дослідження гармонізації кримінального процесуального законодавства в ЄС, що дозволяє встановити її історичні передумови, оцінити сучасний стан і намітити перспективи подальшого розвитку. Відповідне дослідження повинно стати пріоритетом для вітчизняного законодавця, на якому

в першочерговому порядку лежить відповідальність за приведення у відповідність національного законодавства до вимог права ЄС при повному врахуванні гарантій прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011/para2820#n2820
2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу.[Електронний ресурс]. Режим доступу:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_b06
3. Council Framework Decision 2008/978/JHA of 18 December 2008 on the European evidence warrant for the purpose of obtaining objects, documents and data for use in proceedings in criminal matters // OJ L 350, 30.12.2008, p. 72–92;
4. Directive 2010/64/EU of the European Parliament and the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings // OJ L 280, 26.10.2010, P. 1-7;
5. Directive 2011/99/EU of the European Parliament and the Council of 13 December 2011 on the European protection order // OJ L 338/2, 21.12.2011, p. 2–18;
6. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA // OJ L 315, 14.11.2012, p. 57–73;
7. Directive 2012/13/EU of the European Parliament and the Council of 22 May 2012 on the right to information in criminal proceedings // OJ L 142, 1.6.2012, p. 1–10;
8. Directive 2013/48/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and in European arrest warrant proceedings, and on the right to have a third party informed upon deprivation of liberty and to communicate with third persons and with consular authorities while deprived of liberty // OJ L 294, 6.11.2013, p.1-12;
9. Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 regarding the European Investigation Order in criminal matters // OJ L130/1,1.5.2014, p. 1–10;
10. Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be

present at the trial in criminal proceedings // OJ L 65, 11.3.2016, p. 1–11;

11. The Stockholm Programme — An open and secure Europe serving and protecting citizens // OJ C 115, 4.5.2010, p. 1–38;

12. Resolution of the Council of 30 November 2009 on a Roadmap for strengthening procedural rights of suspected or accused persons in criminal proceedings [Electronic resource] / EUR-Lex. — 2016. — Mode of access: [http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009G1204\(01\)](http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009G1204(01)). — Date of access: 31.05.2016.

13. Resolution of the Council of 10 June 2011 on a Roadmap for strengthening the rights and protection of victims, in particular in criminal proceedings 10 June 2011 // OJ C187, 28.6.2011, p. 1–5.

14. Weyembergh A. La coopération judiciaire pénale au sein de l'Union européenne // Les innovations du traité de Lisbonne. Incidences pour le praticien. Sous la direction de N. de Sadelier, H. Dumont, P. Jadoul, S. Van Drooghenbroeck. Bruxelles: Bruylant, 2011. 331 p.

І.А. Мартинюк,

студ. IV курсу, спеціальність «Право»

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

**Науковий керівник: ст. викладач кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики О.В. Нарожна**

ПОЛІГРАФ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Перевірка на поліграфі — унікальна спроба здійснити незалежне розслідування, дані якого можуть значно вплинути, навіть змінити хід такого розслідування. Основне завдання пристрою — виміряти низку людських психофізіологічних показників під час допиту і подати реакцію організму людини в аналоговому й цифровому вигляді на комп'ютер. Ідея полягає в тому, що організм людини, яка бреше, не може приховувати фізіологічні зміни і це проявляється принаймні в одному з параметрів. Сучасний поліграф фіксує до 50 параметрів: частоту пульсу, дихання, артеріальний тиск, почервоніння обличчя, тремтіння губ, розширення / звуження зіниць тощо. Саме на підставі отриманої інформації спеціаліст надає свою оцінку, виявляючи брехню. Здавалося б, все так чітко і просто. Та чи є даний метод таким досконалим?

Найскладнішим є процес оцінювання результатів. Необхідно виходити з того, що аналіз отриманої інформації здійснюється поліграфологом і в будь-якому разі має місце людський (суб'єктивний) фактор.